

Beszélgetés Kardos Lászlóval a népi kollégiumokról

3.

— *Eljutottunk 1946. július 10-ig, a Györffy István Kollégium záróünnepségéig, amikor is bejelentették a NÉKOSZ megalakulását. Mi volt a NÉKOSZ koncepciója, kik voltak a mozgalom védnökei, mi volt a mozgalom alkotmánya, honnan indult meg ez a kollégiumokat építő országos mozgalom?*

— Erre könnyű és nehéz válaszolni. Azért könnyű, mert a tények közismertek, és azért nehéz, mert olyan terjedelmesek, hogy ezt röviden összefoglalni meglehetősen bajos. Mindazonáltal megkísérlem a lényeg rövid összefoglalását. Avval kell kezdenem, hogy az öreg györffysták a Horthy-korszak legnehezebb esztendejében otthont termettek önmaguknak, magukat demokratikus, szocialista értelmiséggé fejlesztették, és ennek az ideológiának és meggyőződésnek a birtokában annak idején kivették a részüket a Magyarország demokratikus átalakításáért folyó politikai harcokból, és amikor a helyzet úgy követelte, az antifasiszta harcból is. A felszabadulás pillanatában ők alkották a magyar demokrata népi értelmiségnek azt a szervezett csoportját, amely a demokracia első nagy fegyvertényében méltóképpen for-gathatta eddigi ismereteit és azt a készséget, hogy a történelmi feladatot végre is tudja hajtani. Tehát az öreg györffysták feladata a földosztás végrehajtásában kulminált. A fiatal györffysták történelmi képességét és legnagyobb szabású produkcióját magának a népi kollégiumok mozgalmának, a népi kollégiumok pedegógiájának és szisztémájának a megteremtése, kiszélesítése alkotta. Erre 1946. július 10-én került sor, amikor is az előzőekben elmondottak eredményeképpen egy hosszú előkészítési periódus után meghirdettük a Népi Kollégiumokat Építő Mozgalom elindítását, megteremtését.

Koncepciónk a következő volt: A Györffy István Kollégium a történelmi szükségszerűsége mondott igent, nevezetesen elhárultak az akadályok a dolgozó néposztályok felemelkedése elől. Országos méretekben elérkezett a szociális igazságszolgáltatás pillanata. Most arról volt szó, hogy szétbontsuk, lebontsuk az uralkodó osztályok műveltségi monopóliumát, szabaddá tegyük az iskolát, a művelődést, a kultúrát az ugyanazokból a néposztályokból fölkerülő tehetséges, alkotóképes fiatalok számára. Mivel a saját példáinkból megtanultuk, kitűnően bevált az a módszer, hogy kollégiumban neveljük a fiatalságot. A kollégium, amely egy időben szociális fedezék és nevelési intézmény, kiváló eszköznek bizonyult a feladat megoldására. Ugyanazok a konstellációk fennállnak 1945–46-ban is, mint a háború előtt: nevezetesen a magyarság és a magyar nép egységét kitevő néposztályok gyermekei számára csak a kollégium teszi lehetővé a tanulást. El kellett hát határozni, hogy egy olyan mozgalmat indítunk el, amely kollégiumokat alapít a főiskolák, a középiskolák székhelyein, hogy otthont, fedelet és szociális megélhetést, biztosítékot nyújtson az említett fizikai dolgozók arra alkalmas és rátermett gyermekei számára. Most, ahogy figyelem magamat, az alkalom és a rátermettség szót használom, és ez nem véletlen. A kollégiumokban mindenekelőtt azok számára akartunk otthont biztosítani, akik ténylegesen tudták vállalni azt a pionír feladatot, hogy úttörői legyenek

a magyar néposztályok művelődésre alkalmas előőrseinek. Itt tehát körünkben kialakult az az elgondolás — tekintve, hogy egy kollektív társadalom megeremthetőségének lehetőségében éltük le addigi életünket, és tekintve, hogy a saját példánkon ennek garanciáit láttuk, vagyis azt, hogy képes az ember közösségben együtt élni —, hogy a demokrácia ténylegesen alkalmassá tesz arra, hogy az emberi képesség teljességgel kibontakozzék, ezért a kollégiumokat a szociális megoldásokon túl egyetlen és kizárólagos alkalmasságnak tekintettük arra, hogy a fiatal generáció nevelésének megfelelő keretei legyenek. Elhatároztuk, hogy népi kollégiumokat kell teremteni. Azért, hogy ezek a népi kollégiumok összehangoltan működjenek és a rendelkezésre álló szociális feltételeket arányosan tudják összegyűjteni, illetve szétosztani, a mozgalom egyidejűleg a szövetség megeremthetőségével járt együtt. Így hoztuk létre a NÉKOSZ-t. Belügyi alapszabályzatot kértünk a számára, amelyet rövidesen meg is kaptunk. A szövetség konstrukcióját a Györfly István Kollégium mintájára képzeljük el. Vagyis úgy, hogy az egyes kollégiumok autonómak, teljes egészében szabadon mozognak, azonban egy központ is létezik, amely a tagság együttes bizalmából vezeti a tagkollégiumokat, organizálja az anyagi feltételeket, irányítja a nevelést és vállalja a politikai fővonal megkonstruálásának, biztosításának terhét. A további elgondolásunk az volt — tekintve, hogy társadalmi mozgalomként született és a társadalom anyagi és erkölcsi segítségére támaszkodott —, hogy a szövetségnek szüksége van egyfajta pártfogó testületre. A népi kollégiumok pártfogó testülete a Györfly-kollégium példájára országos méretekben a köz- és művelődési ügyekért felelős politikusok, közéleti személyiségek, művészek, tudósok, és általában a néptömegek támogatására is számított. És a NÉKOSZ pártfogó testülete ilyen emberekből jött létre. Az ügyintézés legfőbb tisztjét Darvas Józsefekre bíztuk, a pártfogó testületben pedig a politikai pártok vezetői, a kiemelkedő tudósok, művészek foglaltak helyet Lukács Györgytől Kodály Zoltánig, valamint a koalíció összes pártja felső vezetői, egészen az ország miniszterelnökéig. Egyszerűen az akció ellenjegyzői azokból a közéleti férfiakból tevődtek össze, akikről a legfelsőbb támogatás függött, és mint a NÉKOSZ pártfogó testülete, alapszabályszerű alkotmányos biztosítékkal bírt. A köztársasági elnök fővédnökséget vállalt az ügyben, sőt Tildy Zoltán Szociális Alap címen tanulmányi fedezetet is létesítettünk, amely arra volt hivatva, hogy a népi kollégiumokba kerülő fiataloknak anyagi bázist biztosítson. Ugyanakkor a legszélesebb társadalmi közegre támaszkodtunk, mindazon elemekre, akik hajlandók voltak a mozgalmat segíteni.

A megnyitó alkalmával a vezető pártférfiak úgy nyilatkoztak, hogy anyagiakkal támogatják a mozgalmat, és konkrétan bejelentették, hogy milyen színvonalú a támogatásuk. Rajk László például a közigazgatásra támaszkodva kijelentette, hogy minden egyes megyében egy kollégium létesítését, tehát az épületét, a felszerelését és az ellátását vállalja. Ugyanígy a Közlekedésügyi Minisztérium is. A Kultuszminisztérium az anyagi ellátás terén vállalt bizonyos terheket; azután a kisgazdapárt, a szociáldemokrata párt is. Egyidejűleg elhatározást nyert, hogy megajánlóiv formájában az egész társadalomra támaszkodunk és ennek eredményét az egy év múlva történt kimutatásunkkor láthattuk, amikor kiderült, hogy körülbelül félmillióra rúgott azoknak a testületeknek és egyes személyeknek a száma, akik hozzájárultak a népi kollégiumok mozgalmának anyagi támogatásához. Magánosok is szép számmal segítettek, közületek, testületek is, hiszen mindenütt épületre, berendezésre, felszerelésre, tanszerekre és ilyesfélékre volt szükség. Lelkesedésben és konkrét támogatásban nem volt hiány, úgyhogy a NÉKOSZ megalakítása, a Népi Kollégiumokat Építő Mozgalom a fiatal népi demokrácia leg-egyöntetűbb megnyilatkozását jelentette. Ez a dolog természeténél fogva nem is érthető félre, hisz ama történelmi igény elől, hogy a népi fiatalok számára minden rendű-rangú párt és funkció az optimumot kell hogy nyújtsa, nem lehetett kitérni, hiszen ez az ország végeredményben ezek számára épül fel, és egyben érdekében áll, hogy a demokratikus értelmiség jusson szóhoz. Ezzel a nagyméretű társadalmi mozgalommal indul el a népi kollégiumok szervezésének nagy munkája, amelyet a következőképpen kell ecsetelnem. A szervezés a Györfly-kollégistákra hárult, mégpedig az alig egy éve a kollégiumban tartózkodó fiatalokra, és a rendelkezésre álló idő is rendkívül kevés volt, mert júliustól szeptemberig kellett létrehozni az alapkollégiumo-

kat. A munka rögtön a mozgalom elindítását követően kezdődött. Mindent előre megtervezünk, a taktika és a stratégia szempontjából is. A Győrffy-kollégisták kimentek a megyeszékhelyekre, felkeresték a koalíciós pártok képviselőit, a főispánokat és alispánokat, toborozták azokat az értelmiségieket, akik hajlandók voltak a helyszínen beszállni. Nehezen indult, mert jóllehet a koalíciós pártok közös elhatározása volt a mozgalom támogatása, a pártérdekek gyakorlatilag ebben az időben kezdtek deviálni. Éppen ezért csak ügyes és taktikus politikával lehetett hatni. Ha arra gondolok, hogy 19 és 20 éves fiataloknak életük első fegyvertényeként kellett ezeket az intézményeket létrehozniok, akkor azt mondom, hogy erejüket meghaladó teljesítményre vállalkoztak, de úgy látszik, a kor lehetősége és az egyéves felkészítés őket is alkalmassá tette arra, hogy a feladatot sikerrel végezzék el. Egyesek olyan helyeken indultak, ahol még sajtó sem állt rendelkezésre. Akkor hozzáfogtak, sajtót teremtettek, megírták a cikkeket, megkeresték a politikai partnereket, értekezleteket hoztak létre, meggyőzték a hallgatókat, kiválasztották a megfelelő épületeket, ezzel egyidejűleg azokat a pedagógusokat, értelmiségieket, tanárokat is, akik hajlandók voltak segíteni. Elindították a fiatalok toborzását, megszervezték a kollégisták kiválasztását, iniciálták a demokratikus választásokat, hogy ki legyen a kollégium igazgatója, titkára — mindezt megszabott keretek között. Miközben ők vidéken dolgoztak, a megalakult központ állandó érintkezést tartott velük, segítséget nyújtott, irányelveket adott, telefonált, körleveleket menesztett, tehát együttesen jól összehangolt munkát végeztek el, pedig nemcsak evvel a feladattal voltak megbízva.

Mielőtt a központ a kollégiumok szervezéséhez fogott volna hozzá, eleget tett a földművesszövetkezetek központja kérdésének is — amely kérészt Dobi István terjesztette a kollégium elé —, hogy a vidékre látogató társaság földművesszövetkezeteket hozzon létre. Emellé társultak olyan feladatok, hogy az iskolák, mégpedig az általános iskolák és gimnáziumok megteremtésében is közreműködtek. Az újgenerációs Győrffy-kollégisták általában úgy viselkedtek, mint a földosztásnál a régi kollégisták. És munkájukat siker kísérte, vidéken és Budapesten egyaránt. A fővárosban viszonylag könnyebb volt a helyzet, mert itt működött az országos központ, és már több kollégium az alakulás stádiumában volt. A Pápai Páriz orvoskollégium, a színész-kollégium, a Zrínyi Ilona Kollégium szerveződések is a küszöbön vagyunk, működött a Petőfi-kollégium, amelyre egyébként is számítani tudtunk. Így adódott, hogy 1946 nyarának a végén, az iskolaév kezdetén 47 kollégium alakult meg, amely szám az év végére, tehát 1946 végére, 1947-re áthajlólólag hetvenre szaporodott. Ez utóbbiak az év közben kerültek megszervezésre, úgyhogy a szervező kollégisták mintegy továbbfolytatták a munkájukat, újra lementek vidékre, és ahol a szerveződés eléggé fejlett fokot ért el, instruktorokként szerepeltek és időnként ellátogattak az általuk patronált kollégiumokba. Mellette több száz földművesszövetkezetet hoztak létre, egy pár tucat általános iskolát, egy-két tucat gimnáziumot is. A Győrffy-kollégium fiatal generációjának próbája tökéletes volt, kiválóan megállták a helyüket.

1946 őszén kezdetét vette az új tanév. Ezt megelőzően azt is el kell mondani, hogy a Győrffy-kollégium újabb tagokat vett fel a sorába, így az új tagokkal együtt elérte a százas létszámot, tudniillik közben az történt, hogy egyesek elvégezték a tanulmányaikat, mások elkerültek a kollégiumokba titkárnak, közönséges tagnak vagy vezetőnek, vagy pedig a NÉKOSZ-központba emelkedtek. Így tehát ennyi helyet tudtunk a Győrffy-kollégiumban az újonnan felvetteknek szorítani. Az új jelentkezőket ugyanazokkal a módszerekkel vizsgáztattuk a tétényi Gömbös-kastélyban, mint az előzőeket. Az 1946—47-es esztendő a NÉKOSZ jegyében zajlott le, vagyis mi, akik ezt a feladatot vállaltuk, kettős terhet hurcoltunk magunkkal. Személyem is kettős munkát végeztem: egyrészt irányítottam a kollégiumot, másrészt a NÉKOSZ központjában a művelődési osztályt vezettem. Ez meglehetősen feladatokat adott, mert a több tucatnyi kollégiumot azokra a vágányokra kellett rávezetni, amelyekre a fiatal győrffystákat is rávittem.

Nehéz körülmények között dolgoztunk már ebben az időben. Az ifjúsági egység 1946-ra felbomlott, a MADISZ egyre inkább csak a kommunista párti fiataloknak a gyűjtőhelyévé

vált, jöllehet általános, koalíciós, demokratikus jellegét megőrizte, mindazonáltal a kisgazdapárt megalkotta a maga ifjúsági csoportjait és létrehozta a független ifjúsági szervezetét, külön lapot indított. Ez olyan mértékben hatott ki a kollégiumi mozgalomra is, hogy amíg kezdetben támogatta a NÉKOSZT-t, most Magyar Kollégium Egyesület címen maga is kollégiumokat kezdeményezett. Egy-kettővel tudott indulni ebben az időben, de maga ez a tény megnehezítette, hogy a mi közdemokratikus állapotunkat fenn tudjuk tartani. Egyideig a szociáldemokrata párttal nem volt bajunk, de 1947-re fordulón az a párt is létrehozta a maga ifjúsági szervezetét, és elindította a mozgalmat, az úgynevezett DOKOSZ-t, a Dolgozó Kollégisták Országos Szövetségét; szintén egy vagy két kollégiumra futotta az erejéből, amint az az 1947-es év során kiderült. Mindenesetre, mivel a legfőbb gondunkat a népi kollégiumok indítása, instruálása okozta, nevelésügyi konferenciát hoztunk létre.

— *Mielőtt a nevelésügyi konferenciáról részletesen szólnál, hadd kérdezzem meg, hogy milyen feladatokat végzett a megalakult NÉKOSZ-központ és kik voltak a munkatársai? Bizonyos nevelésügyi feladatokra már céloztál, és gondolom, a nevelésügyi konferencia végrehajtása is a NÉKOSZ-központ vezetőire hárult, de mégis, milyen volt ez a testület?*

— A NÉKOSZ-központ demokratikus szervezete egy felső vezetőből és több osztályból állott. A NÉKOSZ főtitkára Szabó Gergely Györfly-kollégista, elnöke Gyenes Antal, nevelési osztályának vezetője jómagam voltam, a szervezési osztály vezetője Kerek Gábor, titkára ebben az időben Szűcs Ferencné, majd később Szász Gabriella. Működött a kulturális osztályunk is, lehet, hogy már ebben az időben Benedek Árpád vezette, azonkívül gazdasági hivatalunk vezetésére Pintér Györgyöt hívtuk meg, aki szakszerűen tudott beavatkozni a gazdasági ügyekbe. Így festett hát a NÉKOSZ-központ. Az osztályoknál olyan volt kollégisták, közöttük györflysták dolgoztak, akik rutint szereztek a népi kollégiumi nevelésben. Általában az az érdekes ebben, hogy többségében kipróbált népi kollégiumi tagok, majd vezetők irányították a NÉKOSZ központját, amely évről-évre terebélyesedett. Kezdetben ötven, majd később száz emberből is állt, legalább is működésének a legjelentősebb szakaszában, az 1947—48-as esztendőben. Az, hogy én a nevelési osztály vezetését vállaltam el, az azért volt döntő, mert végeredményben nevelőintézményeket, kollégiumokat hoztunk létre, célszerűnek látszott, hogy én, aki ebben némi tájékozódásra tettem szert, az erőmet itt koncentráljam.

A nevelési konferencia is ezt a célt szolgálta, hogy azokat a kollégiumi igazgatókat és nevelőket, akik még csak most fogtak hozzá a munkához, ne csak papírforma szerint instruáljuk, és ne csak saját barátaink és kollégistáink révén, hanem közvetlenül is érintkezzenek a központtal, ezért ez alkalommal konferencia formájában tájékoztattuk őket. A konferenciák egy-két naposak voltak, ahol szakszerű eligazítást adtunk a nevelés kérdésében, ugyanakkor meghívtunk politikusi és szakelőadókat is, akik szintén bizonyos általános tájékoztatást tudtak nyújtani. Továbbá a kollégiumi titkároknak, nevelőtanároknak közvetlenül is módjuk volt elintézni velünk ügyes-bajos dolgaikat, kivált gazdasági vonatkozásban, mert a gazdasági megalapozás ügy történt, hogy minden kollégium tulajdonképpen magának teremtette meg a felteleteit. Mi országos szinten rendelkezünk a befutó összegekkel, és arányosan osztottuk szét a kollégiumok között. Az egész NÉKOSZ-ügyet azért kombinálom be a györflysták életébe, mert egész éven át a legsúlyosabb társadalmi feladatunkat alkotta. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az előző esztendőben vállalt feladatainknak nem tettünk volna eleget a MADISZ, vagy különösen, mivel egyetemi hallgatókról volt szó, a MEFESZ szervezetén belül, és ugyanakkor másfajta politikai körökbe is belefolytunk.

Ez az 1946-os ősz egyébként is érdekes, mert az ország az új választásokra készült, amely 1947 nyarán zajlott le, és ez azért volt döntő, mert el kellett dölnie annak, hogy a kommunista párt történelmi szerepének megfelelő helyhez jusson az ország törvényhozásában és a közügyek intézésében. Sokfajta politikai gondunk akadt, és ezekből is kivettük a részünket. A NÉKOSZ-gondolat végigvitele pedig további terheket is rótt ránk. Közben szerkesztettük a Valóság folyóiratot, annál is inkább, mert a NÉKOSZ folyóiratává léptettük elő, és a rangos

periodikák sorába tartozott, végeredményben kollégistáink írták, illetve ebben az időszakban már kollaboráltunk az Eötvös-kollégistákkal, és az Eötvös-kollégium doktus elemei részt vettek a folyóirat szerkesztésében és cikkeket írtak. Ez a kapcsolat egyébként is gyümölcsöző volt a két kollégium között, mert az volt a célunk, hogy az ő szakszerű erőikkel támogassuk meg a mi erőfeszítéseinket. Itt egyelőre azonban nem dőlt el az Eötvös-kollégiumon belül, hogy tudják-e a társadalom célkitűzéseit egészében akceptálni.

A Valóság hasábjain nagy vita kerekedett az Eötvös-kollégium és a Györfly-kollégium mibenléte, típusa, hasznossága, célszerűsége tekintetében. Ez a vita arra volt jó, hogy egyre markánsabb körvonalat kapott az Eötvös-kollégium demokratikus szárnya, amelynek tagjaival a továbbiak során még gyümölcsözőbben tudunk együttműködni. Sokféle kezdeményezést próbáltunk ki ebben az időben a Györfly-kollégiumban, és sokféle kezdeményezésnek maradt továbbra is a bölcsője.

Úgy emlékszem, hogy az 1945—46-os esztendőben iniciáltuk azt is, hogy külföldieket is hívjunk meg a Györfly-kollégiumba. Mintegy elképzeltük azt, hogy egy kis internacionálét kellene itt létrehozni. Ezzel a kérésünkkel előhozakodtunk a kommunista pártnál is, Révaival tárgyaltunk, jelentve neki, hogy szívesen látnánk vendégül Európa országaiból olyan baloldali fiatalokat, akik nálunk nevelődnének, egyrészt tőlük is tanulnánk, másrészt mi is képesek lennénk hatni rájuk. Ez akkoriban nehezen ment, mert a kommunista pártnak nem voltak közvetlen kapcsolatai Európa kommunista pártjaival, de úgy látszik, hogy ez volt az az alkalom, hogy áttörte a nehézségeket, vagyis azt, hogy betartson egy vargabetűt, ami a másokon keresztül való ügyintézést jelentette. Az első levél, amely a Magyar Kommunista Párttól Európa kommunista pártjaihoz kiment, a népi kollégiumok felhívását tartalmazta a fiatalok ügyében. Meg is érkeztek a fiatalok. Jött közénk angol, finn és olasz diák, azután jött egy Bulgáriából és Jugoszláviából, aztán az idők folyamán egyre többen — például Kanadából —, úgyhogy ez is gazdagította a Györfly-kollégium társadalmi palettáját. Ez volt az az időszak, amikor nemcsak befogadtunk külföldieket, hanem mi is adtunk külföldre fiatalokat. Ez volt az első esztendő, amikor szovjet ösztöndíjasok mentek ki, bár lehet, hogy ez már 1945-ben indult, de 1946-ban a legnagyobb számban, és azt is tudom, mivel az intézésben részt vettem, hogy túlnyomó többségükben Györfly-kollégisták, illetve népi kollégisták mentek elsőnek a Szovjetunió főiskoláira és egyetemeire.

Közben sokféle politikai gonddal küzdöttünk, ami kihatással volt a népi kollégiumokra is. Ismeretes volt ebben az 1947-es esztendőben, hogy a parasztpárton belül kiéleződött a jobb- és a balszárny közötti ellentét, amelynek eredményeképpen a parasztpártban dolgozó népi kollégistákat, györflystákat kirekesztették a pártból. Közéjük tartozott Sipos Gyula és Szücs Ferenc, akik átmenetileg szintén a kollégiumi munkában vettek részt. Ez volt az az időszak, amikor Sipos Gyula „ráért”, hogy úgy mondjam, és megírhatta a *Mi ötvenen* című könyvét, amely a felszabadulás előtti Györfly-kollégium dokumentumregénye és ma is egyik leghívebb őrzője az akkori eseményeknek. Nem véletlen, hogy két részlet a Valóságban is megjelent belőle.

Kapcsolataink tovább szövedtek, természetesen nemcsak a politikai pártokkal, nemcsak az ifjúsági szervezetekkel, de általában nagy volt az érdeklődés körülöttünk. Valószínűleg Rajk László irántunk megnyilatkozó nagy bizalmának volt az eredménye, hogy a demokratikus rendőrség támogatást kért tőlünk, látván, hogy a népi kollégiumok ügyében milyen sikeresen jártunk el. A Budapesten kiképzett rendőrök és rendőrtisztek tanfolyama, az úgynevezett rendőrtanosztály képzésében a Györfly-kollégisták segítségét vették igénybe, és a györflysták részint ideológiai ismeretterjesztő előadásokat tartottak, részint kulturális tevékenységgel gazdagították a fiatal rendőrtisztek szellemi ismereteit. Ezek a kapcsolatok gyümölcsözők voltak, mert ugyanakkor mi is támogatást és segítséget kaptunk a demokratikus rendőrségtől. Valóban úgy éltünk a Györfly-kollégium második esztendejében — de nemcsak mi, hanem az egész egzisztáló népi kollégiumi közösség —, mint akik tulajdonosai az államnak, az országnak, és benne mi is megtaláljuk a magunk számítását, és céljainkat is eredménnyel

tudjuk képviselni. Rendre nem tudnám elősorolni azokat az eseményeket, amelyek ezekben az időkben lezajlottak, de minden bizonnyal a dokumentumok alapján a Györfffy-kollégiumban ez idő tájt is végbement kisebb jelentőségű előadások, események majd kiderülnek. Egy biztos: azok a Györfffy-kollégisták, akik 1946 nyara, a nagy próba megállása után a kollégiumi élet folytatására összejöttek, öntudatukban megerősödött, ütőképesebb társaságot képviseltek, mint annak előtte. Politikai látókörük nagyon sokat tágult, az a képességük, hogy politizáljanak és másokra hassanak, továbbá az szervezési, tevékeny munkára való készségük sokat fejlődött. A kollégium belső demokratizmusa is fejlettebbé vált. A gyerekek tanulmányi színvonala, a kollégiumon belüli szemináriumok, előadások nívója emelkedett. A dolgok jól haladtak.

Emlékeim az 1946—47-es esztendő mint a Györfffy István Kollégium fiatal garnitúrájának a csúcspontját könyvelték el. Harcokban megedzett, kiváló gárdának tartottam, és legalább ötven nevet tudnék mondani azok közül, akik abban az évben váltak egyéniséggé és olyanfajta emberekké, akiknek későbbi pályáját is ez a fajta tevékenység határozta meg. Nos, a györfffysták vonatkozásában a népi kollégiumi nevelésnek a ténye itt válik be, hogy konkrét feladatok sikeres elvégzése emeli az embereket az események, a feladatok magaslatára. Az 1946—47-es esztendőben ez fényes eredménnyel zárult. Most, hogy az 1946—47-es esztendőt bevégeztem, úgy el kell azt is mondanom, hogy az 1947-es esztendő egy nagy ünnepélyes — a Györfffy-kollégium és a NÉKOSZ életében is legreprezentatívabb — alkalommal zárult le, befejeztük a Györfffy István Kollégium második, és a népi kollégiumok első esztendejét. Az Apponyi téri helyiségeket átadtuk a NÉKOSZ-központnak. Mi a Vorosilov úton — az előző Stefánia, a mai Népstadion úton — egy emeletes villába költöztünk, ahol elég összkomfortos életet tudtunk kialakítani. Olyan tanulószobáink voltak, olyan könyvtárral, hogy méltóképpen állhattunk segítségére a györfffystáknak. Mondtam, miután átadtuk az Apponyi téri helyiségeket a NÉKOSZ-nak, itt, a NÉKOSZ-központban rendeztük meg 1947-ben a népi kollégiumok nagy kiállítását, mégpedig úgy, hogy minden sajtó- és írásos dokumentumot bevetettünk, mert az évszámot egy újabb továbblépés alkalmává avattuk, nevezetesen az 1947—48-as évre voltunk átlépendők, vagyis készültünk 1848. március 15. centenáriumának a méltó megünneplésére. Ezért ennek a jegyében indítottuk el a következő évi tevékenységünket, és ezt 1947. július 10-én akartuk meghirdetni.

A jelszavunk az volt, ami a kiállítás nagytermének homlokzatán ragyogott: 100 népi kollégiumot, 10 000 népi kollégistát! Bemutattuk a népi kollégiumok addig elért eredményeit grafikonokon, táblázatokon, fényképeken, a működő kollégiumokat, azok írásos termékeit, a kollégiumban folyó nevelési szisztémát. Minden kollégium egy-egy faliújságot készített, amelyet szintén kiállítottunk. Vagyis: olyan produktumokat tettünk közzé, amelyek sugározták a kollégiumok akkor már kialakult szellemét. Az évszám természetesen részt vettek a kollégiumok vezetői és delegált tagjai is, és részt vett az egész társadalom. A záróalkalmat olyan ünnepélyesen rendeztük meg, hogy nagytermünkben az ország reprezentatív politikai, művészeti, tudományos, társadalmi és közéleti képviselői vettek részt, a meghívott külföldi vendégek és a kollégiumi mozgalom fővárosi és vidéki vezetői. A szélesebb közönség a földszinten foglalt helyet, amit szintén a hallgatóság számára rendeztünk be, ide a főteremben elhangzó előadásokat hangszórók segítségével közvetítettük. Szinte az egész környék zászlódszbe borult, az évszámról a sajtó, a rádió és a híradó is kellő színvonalon emlékezett meg. Döntő fordulat volt ez a július tizedike, mert amint mondtam, meghirdettük a kollégiumi mozgalom kiszélesítését, új feladatokat tűztünk magunk elé, beszámoltunk az elmúlt esztendő eredményeiről, és egyben újabb céljainkat is feltártuk. Ezek között az említett jelmondat volt az első, és tizenkét jelmondatban összefoglaltuk további teendőinket. Közöttük szerepelt — többek között — a Vasvári Pál Akadémiának a terve is.

A Vasvári Pál Akadémiát hároméves politikai főiskolának szántuk, valamiféle szuperfőiskolának, amely hivatva volt arra, hogy a kollégiumi mozgalomban felgyűlt színvonalas, igényes és garanciát nyújtó politikai erők továbbképzését végezze. Tervezetünket az akkori társa-

dalom nagy rokonszenvvel fogadta, különös örömmel a kommunista párt is, amely politikai bizottsági ülésen tárgyalta az ügyet, és az értelmiségi bizottság előtt is elismerésre számíthatunk. A tizenkét pont között szerepelt Petőfiváradnak, egy olyasféle mintatelepülésnek a megteremtése, amely pedagógiai tevékenységünk gyakorlótere lett volna, ahol évről-évre megfordultak volna népi kollégistáink százai, ezrei. Valóságos településnek szántuk, ipari üzemekkel, iskolával és egyéb hasonló objektumokkal. A budai hegyekben akartunk egy nagy területet kisajátítani. Tervünk mikromása tulajdonképpen a mostani úttörőváros, de a mienk kevésbé lett volna játékos jellegű, mert mi főiskolás és középiskolás diákok gyakorlótáborának terveztük, ahol heteket, hónapokat is tölthettek volna a diákok.

Terveink között szerepelt 1848 méltó megünneplése a különböző tudományos felajánlásokkal, a tanulmányi színvonal emelésével. Ezekkel együtt jelentettük be, hogy a kollégiumokban 1947—48-tól kezdve egy olyan nevelési szisztémát alkalmazunk, amely rendszerbe próbálja foglalni nevelési gyakorlatunkat, abból a célból, hogy a népi kollégiumokban nevelődők fejlődését egyöntetűvé tegyük. Visszatérve az ünnep méltó megülésére, elhatároztuk az úgynevezett negyvennyolcas marsot. Elképzelésünk szerint az összes kollégium diáksága, tehát közel tízezer diák az országhatároktól, a peremkollégiumoktól indulva, gyalogmenetben két hét alatt felvonul a fővárosba, megfelelő, kötött útirányokon, vagy kétezer községen, és ott áthaladva a népi kollégisták célkitűzéseit hirdeti meg egyrészt, másrészt pedig rövid kulturális műsor keretében ízelítőt ad arról a szellemről, amely a kollégiumokban uralkodik. Akkor még konkrét ígértünk volt rá, a terv azonban politikai okoknál fogva március 15-e előtt dugába dőlt. Ezzel zártuk tehát a népi kollégiumok első esztendejét, és egyelőre nem lévén még Petőfiváradunk, nyáron Fonyódon rendeztük meg az első táborozásunkat. Mintegy zászlóaljnyi kollégista tíz napon keresztül élt táborszerű életet a fonyódi dombtető erdejében. Az ott-tartózkodás egy részét kötött, a többit szabad foglalkozás, a nyaralás töltötte ki. Tartalmas üdülésnek képzeltük el, és így is valósítottuk meg. Katonás rendben és mégis olyanképpen, hogy szórakozásra, pihenésre is maradjon idő. Fő célja pedig az volt, hogy az év közben a különféle kollégiumokban élő népi kollégisták ha nem többre, legalább 10 napra egymásra találjanak. Tíznaponként váltottuk a tábor vezetőségét, amely állandóan az új választások szerint alakult ki, és működött júliustól augusztus végéig, tehát körülbelül hatszor tíz napon át, és mintegy 1200—1400 diák nyári táborozását, nyaralását tette lehetővé. Ezen a nyári táborozási alkalmon hívtuk össze a népi kollégiumok pedagógusait, tanárait, nevelőit, akik számára speciális tábort tartottunk, hogy a következő esztendőt nagyobb sikerrel tudják vezetni. Ez volt 1947-nek a nyarán is, de a nyár össze volt kötve a népi kollégiumokkal kapcsolatos egyéb gondokkal is. Most kicsikét vissza kell időben ugranom. Jeleznem kell azt, hogy 1947 tavaszán a népi kollégiumok megerősítésére negyven győrfystát egyhetes tartózkodásra küldtünk ki a vidéki kollégiumokba, hogy ott részint tájékozódjanak a kollégium működésének adott állapota felől, részint maguk is járuljanak hozzá az új szisztéma bevezetéséhez, és legyenek segítségére a nevelőknek, az igazgatóknak, a diákoknak közös életük kialakításában.

Még azt is el kell mondanom, hogy az 1947-es nyár nemcsak a táborozással telt el, mert ez volt az az esztendő, amikor Bulgáriába, Jugoszláviába, Csehszlovákiába a Demokratikus Ifjúsági Szövetség szervezésében brigádok indultak el az újjáépítés segítésére. Ez volt az az esztendő, amikor mi a legtekintélyesebb brigádjainkat küldtük ki. Győrfysták voltak a vezetői, úgyhogy ezúttal a brigádérettel való ismerkedés során újabb élményekre, tapasztalatokra tettek szert. Így végződött az 1946—47-es tanév, és vette kezdetét az 1947—48-as.

— *Az említett időszak már nem csupán a Győrffy-kollégium, hanem a népi kollégiumok története is. Azt hiszem, ebben az időpontban vetődött fel először, hogy a népi kollégiumokban és a Győrffy-kollégiumban is elhanyagolják a kollégisták szakmai tanulmányait, elsősorban egyetemi tanulmányait, és napjaikat főleg a kollégiumi és ifjúsági szervezeti élet tölti be. Mennyiben igaz ez az állítás?*

— Ennek az állításnak valódi gyökere van. Valóban, már a felszabadulás előtti Győrffy-

kollégiumban is ez az alternatíva felmerült. Ott, mint mondtam, hamis alternatíva volt, itt reálisabb oldalról került felszínre a kérdés. De itt az egésznek a megragadásában azért könnyebb a dolgunk. 1946-ban, 1947-ben még olyanok voltak a körülmények, hogy a közéletiség az adott helyzet következtében nagyobb súlyt kapott, és nem véletlen, hogy a mi fiatalágunk a közéleti feladatok felé fordult, részint a saját kollégiumai megteremtésével, részint pedig az ifjúság dolgaiba való beavatkozásával. De nem állja meg teljes egészében a helyét az az állítás, hogy a szakmai érdekeket elhanyagoltuk, mert már a kezdet kezdetén az egyes kollégiumokat úgy konstruáltuk meg, hogy azok szakkollégiumokként indultak. Ez volt a helyzet például a művészeti kollégiumoknál és a mezőgazdászoknál. A főiskolás kollégiumok között vegyes kollégiumok is jelentős arányban egyszítottak, de már szakkollégiumok is létesültek. Ez a gond 1946—47-től, már az első esztendőktől kísért bennünket, és tekintve, hogy a NÉKOSZ vezetősége módszeresen készült fel arra, hogy ellássa a kollégiumok irányítását, pedagógiai stúdiumokat is folytatott, pedagógus barátaival is gyakran konzultált. A kérdés különösen az Eötvös-kollégiummal folytatott vitája során is felmerült, hogy tulajdonképpen a szakkollégiumok léte indokolt-e és a szakszerűség irányába menjen, vagy pedig a vegyes kollégiumi típusokat tartsa fenn. Amikor indultunk, nem ez volt a döntő kérdés, mert voltak olyan kollégiumok, amelyek eleve nem indulhattak másnak mint vegyes kollégiumoknak, más kollégiumok pedig eleve a szakma útjára léptek rá. De gyökeret vert bennünk az a gondolat, hogyha az alapvető politikai harcokon túljutunk, akkor feltétlenül a szakszerűség irányába kell továbblépnünk. A kérdés kétféle értelemben is gyökeret vert bennünk. Egyrészt a NÉKOSZ-szisztémát, a kollégiumi nevelés rendszerét úgy akartuk megalkotni, hogy benne a súlyt a szakmára helyezzük, másrészt pedig, egy alkalmas időpontban a főiskolai kollégiumainkat a szakmai kollégiumok irányába kívántuk előreléptetni. Vagyis az Eötvös-kollégium bizonyos pozitív hagyományait ötvözni óhajtottuk a Györfly-kollégium haladó demokratizmusával.

— *Szeretnék egy személyes kérdést is feltenni. Mikor, melyik párt bizalmából és meddig voltál országgyűlési képviselő?*

— Az 1947-es választásokon kerültem be, és ezt a megtiszteltetést épp a népi kollégiumoknak köszönhetem, amennyiben a Györfly-kollégiumi igazgatóságom és a NÉKOSZ megteremtésében képviselt álláspontom és szerepem publikussá tette a nevemet, kollégistáink révén bizonyos tekintélyre vergődtem az értelmiségi ifjúság, az egyetemi fiatalság körében, úgyhogy a kommunista párt azok között az ifjúsági politikusok között tartott számon, akiket a maga részéről a parlamentben is szívesen látott. Így került föl 1947-ben a nevem a megválasztandók listájára, ahol 1949-ig a mandátumomat megtartottam.

— *Milyen interpellációid voltak képviselői megbízatásod alatt?*

— Mivel a népi kollégiumok képviselőjeként kerültem a parlamentbe, természetes volt, hogy mindenekelőtt a népi kollégiumok ügyeit képviseljem, illetve annak a népi származású diákságnak az ügyét, amely a kollégiumon kívül is szerepelt. És ez még beletartozik a NÉKOSZ és a Györfly-kollégium történetébe is: hogy tudniillik kollégiumaink bizony nemcsak szociális vonatkozásban indultak neki nehezen az életnek, hanem erkölcsi vonatkozásban is, mert az egyre inkább polarizálódó politikai erők között mindinkább azt kezdték hangsúlyozni, hogy a népi kollégiumok a kommunista pártnak és a balszárnynak az előretolt állásai, fenyegetik a társadalmat, és ezért mindenféle rágalmakat terjesztettek rólunk. Azokat a diákokat, akik kollégiumi tagok voltak és iskolába jártak — nem kell elfelejteni, hogy ekkor még az államosítások előtt vagyunk, különösen az egyháznak és az egyre jobbra tolódó kispártoknak a befolyása érvényesült —, bizonyos megkülönböztető hátrányok érték. A központba egyre-másra érkeztek a kollégiumokból a panaszok, különösen az egyházra, kevésbé a haladó politikai körökre. Mi ezeket a panaszokat összegyűjtöttük, és más kifogásainkkal együtt írásba foglaltam és interpelláltam a parlamentben, ami meglehetősen botránnyal vont maga után. Az egyház természetesen nem akceptálta mondandómat, ellenakciókat indított. Az Új Ember he-

teken keresztül mindenféle érvekkel próbálta bizonyítani, hogy érveink nem helytállóak. Tény az, hogy a népi kollégiumok körül végeredményben az egyházi álláspont és az általunk képviselt progresszió összeütközéséről volt szó. Más alkalommal pedig a költségvetési vitában szóltam fel, éppen a kollégiumi mozgalmunk kiszélesítése ügyében, de nemcsak jómagam beszéltem róla, hanem más képviselőtársaim is, például Kerek Gábor a parasztpárt részéről, és más politikusok is a demokratikus pártok balszárnyáról. Ennyiben tudok válaszolni. A kérdés egyébként helyénvaló, mert mutatja, hogy a népi kollégiumi mozgalom a maga érdekeit nemcsak középszinten, hanem a legfelső szférában is képviselni tudta és érvényesítette, ami a népi kollégiumok további sorsára nézve nem kevés haszonnal járt.

TASI JÓZSEF

TARDI SÁNDOR RAJZA